

Н.А. Магер, 11 клас

Навуковы кіраўнік – Н.У. Магер

Ліцэй УА "Палескі дзяржаўны ўніверсітэт"

З усіх тварэнняў моўнага генію чалавека фразеалогія – найболей складаная і самабытная з’ява. Фразеалагічны склад мовы досыць жыва рэагуе на развіццё грамадства, вельмі спецыфічны ў кожную эпоху, у кожнай краіне і ў кожнага народа. Адметнае значэнне з пункту гледжання культуралагічнага патэнцыялу маюць фразеалагізмы, з’яўляючыся знакамі другаснай намінацыі, г.зн. пазначаючы свет з пазіцыі пераасэнсавання слоў – знакаў простага называння прадметаў і з’яў гэтага свету.

Фразеалагізмы складаюць частку выявы свету, апісанай сродкамі мовы. Сёння ў лінгвістыцы існуе паняцце фразеалагічнай мадэлі свету, якая ўяўляе сабою сістэму, дзе кожны фразеалагізм выконвае асаблівыя функцыі ў апісанні рэалій навакольнай рэчаіснасці. Фразеалагізмы – гэта своеасаблівыя мікрасветы, якія ўтрымваюць у сабе і маральны закон, і цвярозы розум, выяўленыя ў кароткіх выслоўях, якія пакідалі продкі ў кіраўніцтва нашчадкаў. Д.Г. Мальцава заве фразеалагізмы «маленькімі фатаграфіямі жыцця народа–носьбіта мовы».

Кагнітыўная лінгвістыка, якая актыўна развіваецца ў наш час, надае вялікую ўвагу вывучэнню выявы свету і яе адлюстраванню ў мове. Даследаванню фразеалагічных і парэміялагічных адзінак беларускай мовы ў плане адлюстравання ў іх змесце традыцыйнай народнай культуры беларусаў, асаблівасцей іх светапогляду і менталітэту, “аналізу таго, як міфалагічныя веды праяўляюць сябе ў семантыцы фразеалагізмаў”, прысвечаны навуковыя працы У.І. Коваля, В.А. Маславай, Т.В. Валодзінай, А.Л. Садоўскай, А.У. Даніч і іншых даследчыкаў. Найбольш поўна этналінгвістычная праблематыка прадстаўлена ў навуковых даследаваннях гомельскага мовазнаўца У.І. Коваля.

У сваім развіцці вобраз свету кожнага народа праходзіць шлях ад народнага (наіўнага, міфалагічнага) да навуковага. С.Е. Нікіціна разглядае моўную народную свядомасць як частку культурнай свядомасці, бо паміж усведамленнем элементаў мовы і іншых элементаў культуры няма выразна выяўленай мяжы. Моўная народная свядомасць з'яўляецца ўвасабленнем народнага светаразумення ў моўнай форме, у моўных стэрэатыпах.

У фразеалагічным фондзе мовы найболей ярка адлюстроўваецца нацыянальная выява свету, традыцыі і звычаі, гісторыя і культура народа, яго маральныя ўстаноўкі. Захоўваючы духоўную спадчыну народа ў слове, мова яднае продкаў і нашчадкаў, звязвае мінулае з сучасным і будучым. Як адзначаў вядомы этнограф і фалькларыст пачатку ХХ ст. А.К. Сержпутоўскі, “каб ясна зразумець сучаснае жыццё людзей, трэба азірнацца назад у глыбіню вякоў, падглядзецц і падслухаць, як даўней жыў, думаў і верыў старажытны чалавек... Хоць цяпер гэтыя людскія паняцці і розніцца ад нашых і здаюцца нам недарэчнымі, але некалі яны былі тым маленькім зярняткам, з якога вырасла вялікае дрэва сучаснай цывілізацыі і культуры”.

Намі было апрацавана 214 фразеалагізмаў. Жанчына, апісаная ў іх, была мнагапланавай і разнароднай. Мы вылучылі найболей частотныя кампаненты свету жанчыны. У агульным масіве прааналізаваных фразеалагізмаў можна вылучыць такія семантычныя вобласці, як:

знешнасць (*Дзеўка без касы не мае красы. Дзявоцкая краса – заплеценая каса. Гордасць – таксама, мабыць, жаночае характэра. Зверху міла, а ў сярэдзіне гніла. З дзявоцае красы вады не нап'ешся. З тварам да вянца, а з розумам да канца.*) 13%

якасці асобы (баўтлівасць (*Як пайшла па масла, то і ў печы пагасла. Не б'е жонкі мужык, а б'е жончын язык. У жонкі язык доўгі, а ў мужыка розум добры*); слязлівасць (*Зяцц уцякаць, а баба плакаць – заўсёды гатовы*); лянота (*Не гаспадыня, што на ніўцы краскі, а пад акном крапіва. Добрая гаспадыня шануе краскі, ды не на ніўцы*); неашчаднасць (*Не гаспадыня, што апоўначы і апоўдні печ паліць*) 28%

узаемаадносіны (*А заложка злая, як свякроўка ліхая. Бяда ў тым доме, дзе куры пяюць, а пеўням волі не даюць. Датуль нявестка была міла, пакуль бруд з хаты насіла. Не гневайся на свякроўку: сама будзеш свякроўкай*.) 24%

жанчына–маці (*Матка дзяцей вучыць, а мачыха сушыць. Матка калі б'е, то вучыць. Матка крэпка замахне, а памаленечку вытне*.) 29%

жанчына ў шлюбе (*Добрая жонка – дома рай, злая – хоць ты цягу дай. Жонак на сходзе не выбіраюць. Жонка – не бот, не скінеш. Жонку выбірай і вачыма, і вушыма. Жыццё ўдавінае – савінае. Замуж ідзе – песні пяе, а выйшла – слёзкі лье*.) 29%

Фразеалагізмы захоўваюць у мове каліва народнай мудрасці. У іх адлюстроўваецца гісторыя і светапогляд стварыўшага іх народа, яго традыцыі, норавы, звычаі, цвярозы розум і гумар. Даследаванне паказала, што фразеалагізмы з'яўляюцца эфектыўнымі і вобразнымі сродкамі выразу светаўспрымання носьбітаў беларускай мовы. У прыватнасці, яны наглядна дэманструюць уяўленне беларусаў пра жанчыну як пра частку іх моўнай выявы свету. Аналіз практычнага матэрыялу выявіў, што ў беларускай фразеалогіі ў апісанні выявы жанчыны пераважаюць такія адмоўныя якасці, як ілжывасць, балбатлівасць, разумовая недасканаласць. Аднак неаспрэчнымі вартасцямі жанчыны прызнаюцца яе прывабнасць, незаменнасць у якасці жонкі і маткі: *Без гаспадара жонка – заўсёды сіротка. Бог даў жонку, як мурашачку. Жонку выбірай і вачыма, і вушыма. Без роднай мамачкі заключаюць галачкі. Гадуі, маці, дзеці, будзеш шчасце меці. Добра ў свеце, лепш пры матцы. Другой маткі не знойдзеш. Мама дачушца не “маць” і не “маці”, яна – мама–мамка, матка–матулька, мама–матачка.* Ідэалам жанчыны ў фальклору і літаратуры ўяўляецца жанчына–гаспадыня, жанчына–маці. Адзінкамі абодвух тыпаў усталёўваецца збор няпісаных законаў, па якіх жанчына павінна выконваць свае функцыі ў сям'і і грамадстве. У выніку даследвання мы прыйшлі да высновы, што фонд беларускіх фразеалагізмаў з'яўляецца эфектыўным сродкам выражэння светаўспрымання беларусаў. Фразеалагізмы наглядна прадстаўляюць свет жанчыны.

Мы можам зрабіць вывад, што самая шматлікая група прадстаўлена фразеалагізмамі, якія апісваюць становішча жанчыны ў шлюбе, характар жанчыны, у большасці прыкладаў прысутнічае адмоўная ацэнка, бо менавіта негатыўныя моманты выклікаюць рэакцыю чалавека. Прыказкі рэкамендацыйнага характару ўяўляюць прававыя і маральныя нормы, тыповыя для беларускага народа. Жанчына надзелена характэрнымі абавязкамі і ўласнымі ролямі, якія адпавядаюць сацыяльным нормам патрыярхальнага грамадства. Кемлівасць, розум, працавітасць жанчыны з'яўляюцца неабходнымі рысамі для рэалізацыі сябе ў свеце.

Список использованных источников

1. Артемова А.В. Эмотивно–оценочная объективация концепта женщина в семантике ФЕ (на материале английской и русской фразеологии): автореф. Пятигорск, 2000. 16 с.
2. Никитина С.Е. Устная народная культура и языковое сознание. М.: Наука, 1993. – 34 с.
3. Тарасов Е.Ф. Межкультурное общение – новая онтология анализа языкового сознания // Этнокультурная специфика языкового сознания. М., 2003. С. 9.